

10. Організація об'єднаних націй представила План гуманітарного реагування в Україні на 2024 рік (квітень 2024 р.). *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3813726-oon-predstavila-plan-gumanitarnogo-reaguvanna-po-ukraini-na-2024-rik.html> (дата звернення: 17.04.2024).
11. Міграція та соціально-політичні настрої під час повномасштабної війни(вересень 2022 р.). *Gradus*. URL: https://gradus.app/documents/295/Gradus_EU_wave_9_UA.pdf (дата звернення: 17.04.2024).

В. Любчук – кандидат соціологічних наук,
доцент кафедри політології та публічного
управління ВНУ імені Лесі Українки

Візуалізація образу війни в Інтернет-просторі: соціологічний аналіз

За останні два роки тема війни є актуальною у вивченні для багатьох наук. Соціологія займає особливе місце, оскільки дослідження громадської думки під час воєнних дій вимагає вирішення не лише змістовних, але і організаційних проблем. Саме це дає можливість отримати ціннісну соціологічну інформацію для визначення не лише реального стану, але і тенденцій та прогнозу на майбутнє. Дослідження війни, точніше соціальних явищ та процесів під час війни, відбуваються шляхом застосування різноманітних соціологічних методів. Для того щоб зрозуміти якою є війна, точніше, якою її зображають. Спробуємо проаналізувати фотопродукцію, на якій висвітлені найтипівіші, на наш погляд, сторінки історії та сьогодення.

Метою нашої публікації є соціологічний аналіз типових для Інтернет-простору фотографій світових воєн та українсько-російської війни.

Зазначимо, що до роботи Беккера Г. «Соціологія і фотографія» (1974) [1], соціологи у своїх дослідженнях не використовували фото та інші зображення. Актуалізувала тему застосування фотографії у емпіричних дослідженнях праця відомого польського соціолога П. Штомпки «Візуальна соціологія» (2005) [2]. Сучасні дослідження фотографії присвячені різним аспектам: від аналізу історичної спадщини візуальної

соціології (Бондар В. С., Одинак Я. М.) [3] та можливостей і обмежень використання фотографії у емпіричних дослідженнях (Кошова І. В.) [4] до визначення алгоритмів аналізу у кількісному та якісному підходах (Яковлев М. В.) [5] та ін. Проте, поки недостатньо висвітлена соціальна реальність у конкретних проявах чи подіях. Спробуємо визначити особливості зображення та контексти війни на фотографіях Першої та Другої світових воєн та російсько-української війни.

Завдяки фотографії ми не лише спостерігаємо зовнішні спостережувані прояви суспільного життя, але і намагаємося реалізувати дві головні цілі: розкрити істотні особливості суспільства, його культури або суспільної структури за зовнішніми проявами або відкрити істотні закономірності суспільного життя, культури або суспільної структури [2, с. 30]. Відомий польський соціолог П. Штомпка вважає, що останню мету реально реалізувати, аналізуючи не поодинокі фото, а ті фотографії, що упорядковані певним чином, наприклад, у часі чи динаміці. Наше дослідження полягає у з'ясуванні таких істотних особливостей і фото підібрані за ознакою війни, проте, кожен із колажів присвячений окремо першій, другій та російсько-українській війнам.

Практично кожне фото має певний суспільний відбиток, а отже є об'єктом соціологічного аналізу. Який же алгоритм аналізу фотографій? На думку П. Штомпки, фото можемо аналізувати враховуючи зміст зображення: 1) людину (людей), вказуючи соціально-демографічні характеристики, одяг, жести та міміку, смислові визнання і престижу (нагороди, наприклад); 2) дію: ритуальну, (що повторюється у відповідності з відомою послідовністю), рутинну (що в конкретній даній ситуації відбувається завжди) або девіантну (відхилену від загальноприйнятої норми); 3) соціальну взаємодію, найпростішими видами інтеракції є контакти, зіткнення, спілкування; 4) колективність і колективні дії: людські колективи – чисельність, вид, форма або ранжування за статевою, расовою, етнічною ознаками, за ритмом колективної активності: в різні дні тижня, у різний період дня тощо; 5) культура (матеріальна культура, в тому числі і мода); 6) навколишнє середовище суспільства (оточення, природні об'єкти і штучне оточення, створене людиною [2, с. 31–41].

Для оптимального розуміння візуальних об'єктів польський вчений пропонує використовувати матрицю візуальних даних, у якій відображає

контексти та їхній зміст. Для нашого аналізу воєнних фото контекст буде війна, а щодо змісту, то виходить такий алгоритм: особистість – солдат; дія – стрілянина; інтеракція – бій; колектив – загін; техніка – зброя (карабін); середовище – поле бою [2, с. 45].

Для аналізу воєнних фото обрано форму колажу, запропонованого автором. На першому колажі (колаж 1) зображені воєнні фото часів першої світової війни. Кожне фото містить зображення воїнів у формі, зброю тих часів, також на одному фото воїни не воюють, а їдять. Із фото бачимо, що воїнами є чоловіки, їхні жести та міміка показують, що вони воюють, на деяких фото зображено безпосередньо бій, на історичну епоху вказує форма, а також фото підтверджують, що під час першої світової війни застосовувалася хімічна зброя (воїни у протигазах). В основному акцент на зброї, яка застосовувалася у той час. Власне, таким чином можемо встановити і епоху.

Колаж 1

На другому колажі (колаж 2) зображено фото другої світової війни. Тут помічаємо теж воїнів – чоловіків, зброю та техніку тих часів, проте,

також є відмінні від попередньої епохи фото. Зокрема є зображення зруйнованих поселень, будівель, як наслідків людського впливу, є цивільні люди, що постраждали від війни та, ймовірно, військово-полонені. Складається враження про масштабність війни, чисельні пошкодження інфраструктури та велику кількість постраждалих.

Колаж 2

На третьому колажі підібрані фото із російсько-української війни (колаж 3). Цей колаж має деякі відмінні риси від попередніх: окрім зображення воїнів, зброї, руйнувань, показана інтеракція – взаємодія воїнів та цивільних, допомога цивільним з боку військових. Також до відмінностей можемо віднести зображення на фото української символіки та фото громадян, що переховуються в метро. На фото помітно і шкода навколишньому середовищу, завдана військовими діями.

Підсумовуючи, зазначимо, що усі колажі об'єднує тема війни, проте у кожному є відображення історичної епохи, значення державної символіки, відповідні взаємодії та вплив середовища, як природного, так і штучно створеного людьми.

Список використаних джерел

1. Becker H. Photography and Sociology. Studies in the Visual Communication. P. 3–26. URL: <http://lucy.ukc.ac.uk/becker.html> (дата звернення: 16.04.2024).
2. Sztompka P. Sociologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza. WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN. Warszawa. 2005. 169 s.
3. Бондав В. С., Одинак Я. М. Візуальна соціологія: розширення епістемологічних меж соціологічної науки. *Наукові записки НаУКМА*. 2011. Т. 122. Соціологічні науки. С. 3–9.
4. Кошова І. В. Фотографія як метод дослідження у психології та соціології. *Психолого-педагогічні науки*. 2020. № 2. С. 8–18.
5. Яковлев М. В. Техніки та алгоритми аналізу візуального матеріалу: розмежування якісних і кількісних підходів. *Наукові записки НаУКМА*. 2011. Т. 122. Соціологічні науки. С. 9–13.